

Satu Seppä (toim.)

Media kansalaisuuden rakentajana

4 + 4 puheenvuoroa median ja kansalaisuuden suhteista
Tampereen yliopistolla 6.10.2005

Journalismin tutkimusyksikkö
Tampereen yliopisto
2005 Tampere

Sisältö

1.	Saatteeksi.....	1
2.	Miten saada uskottavuutta ja vaikutusvaltaa? Puheenjohtajan saatesanat Professori Risto Kunelius, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.....	2
3.	Kansalaisuus muuttuu, huomaako media?	
3.1	Tutkija Auli Harju, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.....	5
3.2	Energiakampanjavastaava Kaisa Kosonen, Greenpeace.....	9
4.	Kohtaavatko kansalaisten ja hallinnon tarpeet verkko-osallistumisessa?	
4.1	Tutkija Pauliina Lehtonen, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.....	13
4.2	Toiminnanjohtaja Pirjo Tulikukka, HELKA.....	17
5.	Voiko journalismi vahvistaa kansalaisuutta? Entä kansalaiset journalismia?	
5.1	Tutkija Laura Ruusunoksa, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.....	25
5.2	Kansalaistoimittaja Chiméne Bavard, Itä-Häme -lehti.....	31
6.	Kuka medialle kelpaa kansalaiseksi?	
6.1.	Tutkija Karina Horsti, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.....	34
6.2.	Viestintäpäällikkö Marja-Leena Suvanto, Suomen Pakolaisapu.....	37

Liite: Seminaariohjelma

1. Saatteeksi

Näihin kansiin on koottu kahdeksan seminaarialustusta, jotka kuultiin **Media kansalaisuuden rakentajana** -seminaarissa Tampereen yliopistolla 6.10.2005.

Ajatus seminaarista syntyi keväällä 2005, kun Journalismin tutkimusyksikössä valmisteltiin kansalaisjärjestöjen ja julkishallinnon tiedottajille suunnattua Vaikuta viestimällä -koulutusta. Kokosimme seminaarin sekä lähtölaukaukseksi koulutukselle että tuomaan esiin Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella meneillään olevaa runsasta julkisuuteen ja kansalaisuuteen liittyvää tutkimusta. Samalla halusimme saattaa tutkimuksen dialogiin arjen kansalaisvaikuttamisen kokemusten kanssa. Kutsuimme alustajiksi neljä tiedotusopin laitoksen väitöskirjatutkijaa ja heille kullekin pariaksi kansalaisvaikuttajan, jolla on omakohtaista kokemusta tutkimuksen käsittelemistä asioista. Muuttuvan kansalaisuuden teemasta seminaarissa alustivat tutkija **Auli Harju** ja Greenpeacen energiakampanjavastaava **Kaisa Kosonen**. Hallinnon ja kansalaisten kohtaamisen haasteista verkossa puhuivat tutkija **Pauliina Lehtonen** ja Helsingin kaupunginosayhdistysten liiton HELKA:n toiminnanjohtaja **Pirjo Tulikukka**. Kansalaislähtöisen journalismin mahdollisuuksista alusti tutkija **Laura Ruusunoksa** ja käytännön kokemuksistaan kansalaistoimittajana kertoi **Chiméne Bavard** Itä-Häme -lehdestä. Tutkija **Karina Horsti** ja Suomen Pakolaisavun viestintäpäällikkö **Marja-Leena Suvanto** pohtivat omista näkökulmistaan, kuka medialle kelpaa kansalaiseksi. Puheenjohtajana toimi professori **Risto Kunelius** Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselta.

Seminaarin toteutti Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman tuella.

2. Miten saada uskottavuutta ja vaikutusvaltaa?

Professori Risto Kunelius, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos

Aktiivisesta kansalaisuudesta ja demokratian kriisistä tehtäillään nykyään tekstiä aika vauhtia. 2000-luvulle tultaessa kypsyneissä kulutusyhteiskunnissa identiteettien näkyvä ja näyttävä monimuotoistuminen yhdistettynä yksilökeskeisempään elämäntapaan on luonut yhtälön, jossa on alkanut herätä epäilyksiä siitä, pystyykö edustava demokratia enää entisin keinoin ylläpitämään omaa oikeutustaan. Huoli on jo synnyttänyt uudissanan: *osallistaminen*. Ennen kuin alkaa nautiskella uudissanan potentiaalisesta ironiasta – täytyykö osallistuminenkin nykyään järjestää valmiiksi? – kannattaa ehkä muistaa, että kansalaisuus on ja on aina ollut tavalla tai toisella *rakennettua*. Journalismin ja median osalta tästä muistuttaa karkeakin historian luonnos.

Journalismin ammattikäytännöt ja arvot ovat kehittyneet yhtä jalkaa hyvinvointiyhteiskunnan ja sen järjestelmien kanssa. Puoluelehdistö purettiin hitaasti sen alta kasvaneen selostavan uutisjournalismin alta. Journalismi rakensi pitkään – ja rakentaa edelleen suurelta osin – informoitua kansalaista: katsomosta asiantuntijoiden ja poliitikkojen toimia seuraavaa ihmistä, joka katsoo asiakseen tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu, mihin yhteisiä verovaroja käytetään ja politiikkaa ammattilaisten toimesta ohjataan. Journalismin suuri yleisö oli hiljainen kansalaisten kasvoton joukko: kuka tahansa, kadunmies tai se kuuluisa 'Pihtiputaan mummo'.

Hyvinvointiyhteiskunnan kylkeen kasvanut journalismi ja sen kansalaisuus olivat pitkään aika sopuisaa seuraa asiantuntijoille ja poliitikoille. Maailma, politiikan vaihtoehdot ja niiden yhteensovittaminen jäsenyivät sen verran uskottavasti kansallisvaltion sisällä, että ainakin äänestysluvuista, sanomalehtien kotitalouspeitoista tai televisiolupamaksujen määrästä päätellen järjestelmä nautti suurehkoa passiivista kannatusta.

1990-luvulta – Berliinin muurin purkamisesta, Suuresta lamasta, EU-kansanäänestyksestä tai Internetin läpimurrosta alkaen – alkaen yhä selvemmäksi on käynyt, että hiljainen konsensus ei ole enää yhtä tukevalla pohjalla. Niin asiantuntijaorganisaatioiden, demokraattisten instituutioiden kuin medioidenkin on ollut aika etsiä uudenlaisia itsensä oikeuttamisen malleja. Samalla ne ovat – tahtoen ja tahtomattaan – alkaneet rakentaa ja suunnitella kansalaisuutemme uusia ulokkeita. Tutkimus lunastaa arvonsa innovaatioilla ja sovelluksilla, kuntalaisista puhutaan entistä enemmän asiakkaina ja kansalaiset on saatava mukaan median erilaisiin sisällön tuotannon muotoihin.

Media kansalaisuuden rakentajana -seminaarissa availtiin yhden päivän ajan kysymyksiä ja kokemuksia siitä, millä tavalla kansalaiset nykyisessä mediaympäristössä toimivat ja miten heidän toimintansa siinä rakentuu. Miten erilaiset kansalaisaktiivisuuden muodot näkyvät ja tulevat valtamediassa tulkituksi? Millä tavalla verkkoviestinnän uudenlainen infrastruktuuri ja digitaalisen tiedon käsittelyn ja julkaisemisen muodot voisivat voimistaa paikallisiin asioihin osallistumista? Voisiko kansalaisten vakavasti ottamisesta olla journalismille muutakin iloa kuin juttujen elävämpi kuvittaminen ja elämänmakuisten sitaattien kalastaminen? Voisiko media olla paikka, jossa muualta tulleet voisivat alkaa lunastaa itselleen puhevaltaa ja oikeutta määritellä itseään ja suhdettaan meihin? Todistetuksi tuli ainakin se, että median ja kansalaisuuden suhteista on paitsi kysymyksiä, myös kosolti tutkimustuloksia. Kokemukset ovat sekä innostavia että lannistavia, mutta niiden jakaminen ja yhteinen arvioiminen ovat joka tapauksessa tulevaisuuden kansalaisuuden rakentamisen kannalta tärkeitä.

Päivän päätteeksi puheenjohtajan ruutupaperin nurkkaan jäi ainakin yksi tuttu, mutta kenties silti tärkeä ajatus. Kuviteltujen ja todellisten muutosten keskellä on tärkeä olla hukkaamatta sitä erityisyyttä, joka *kansalaisen* ideaan liittyy. Kansalaisuus on rooli, joka erottuu niin asiakkaista, kuluttajista kuin ”taviksista”. Kansalaiseksi asiakkaat ja kuluttajat tulevat vaatiessaan *yhteisiä* oikeuksiaan, kansalaisiksi ”tavikset” muuttuvat vaatiessaan muutoksia, ehdottaessaan ratkaisuja ja tullessaan otetuiksi vakavasti erilaisten *kansalaistavien* laitosten – kuten asiantuntijoiden,

poliitikkojen tai journalistien – toimesta. Kansalaisuuteen liittyy paitsi vakavasti otetuksi tuleminen myös aktiivinen vastuun otto ja sen myötä paitsi yhteinen järjen käyttö myös jonkin sortin *kohtuullisuuden* vaatimus. Ehkä kansalaisuuden käsitteen erityisyyden puolustaminen ja alleviivaaminen on edellytys sille, että ajatuksesta silloin tällöin voisi tulla totta.

Miten siis kansalaiset saisivat medioiden (omiensa tai ammattilaisten) kautta sekä uskottavuutta että vaikutusvaltaa? Raportin esityksiä yhdistää ainakin usko siihen, että tämä on rakentava kysymys.

3. Kansalaisuus muuttuu, huomaako media?

3.1. Tutkija Auli Harju, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos

Edustuksellisen demokratian kriisiytymistä on selitetty muun muassa sillä, että kansalaisten osallistumisen *muodot* ovat muuttuneet. Voidaan myös sanoa, että kansalaisuuden käsite – tai se miten kansalaisuus koetaan – on muutoksessa.

Ensinnäkin kansalaisliikkeet ovat muuttuneet niin muodoltaan kuin toiminnaltaan. Perinteisesti suomalaista kansalaistoimintaa luonnehti maltillisuus ja lainkuuliaisuus sekä perinteinen organisaatio. Nykyisin ns. uudet liikkeet ovat usein radikaalin toiminnan kannattajia, ja varsin vapaamuotoisesti organisoituneita.

Toisaalta on ollut havaittavissa 1990-luvulta alkaen varsinaisiin liikkeisiin kuulumatonta, paikalliselle tasolle sijoittunutta osallistumista. Poliitiikan tutkija Tiina Rättilä Tampereen yliopistosta kutsuu tätä uudenlaista, aktiivista kansalaistoimintaa kuntalaisaktiivisuudeksi¹. Hän tarkoittaa sillä toimintaa, jossa kuntalaiset nousevat vaatimaan osallisuutta itseään ja lähiympäristöään koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Julkisuus ja mediajulkisuus kytkeytyvät tiukasti demokratiaan. Mediajulkisuus muuttuu – esimerkkinä median viihteellistyminen ja omistuksen keskittyminen, joilla on vaikutusta median toimintaan ja sisältöihin – mutta voidaan myös kysyä muuttuuko julkisuus myös rinta rinnan tämän uudenlaisen osallistumisen kanssa? Millaista käsitystä kansalaisuudesta julkisuus tuottaa?

Uusia muotoja perinteisen valtiokansalaisuuden rinnalle

Perinteinen kansalaisuuskäsitys, joka liittyy kansallisvaltioon, on yhä voimissaan ja toimiva monessa suhteessa. Sille on rakentunut edustuksellinen demokratia ja koko

---

¹ Rättilä, Tiina (2001) Kansalaistuva politiikka? Huomioita kuntalaisaktiivisuudesta poliittisena toimijuutena. *Politiikka* 43:3; 190-207.

suomalainen yhteiskunta. Sen rinnalle on kuitenkin nousemassa uudempiä käsityksiä kansalaisuudesta: arjen käytäntöihin liittyvä paikallinen kansalaisuus ja toisaalta globaali kansalaisuus. Kysymys kuuluukin, miten nämä kansalaisuuden muodot suhteutuvat toisiinsa, ja millainen yhteiskunnallinen paikka niille löytyy? Jos uudet kansalaisuuden muodot puhuttelevat aktiivisia, osallistumisesta kiinnostuneita kansalaisia enemmän kuin perinteinen valtiokansalaisen rooli, onko tällaisesta roolista toimivalle kansalaiselle väyliä osallistua ja vaikuttaa?

Yksi merkki kansalaisen käsitteen monijakoisuudesta on se, että usein meillä on tarve liittää toimiviin kansalaisiin määre ”aktiivinen”. Puhumme aktiivisista kansalaisista tai aktivisteista tarkoittaessamme ihmisiä, jotka toimivat poliittisesti. Kansalaisuus arkikielisenä sanana taas on monesti rajoittunut tarkoittamaan jonkinlaista jäsenyyttä Suomen valtiossa, mikä kuitenkin on vain yksi kansalaisen käsitteen ulottuvuuksista.

Kansalaisuutta voi lähteä purkamaan esimerkiksi identiteetin ja roolin käsitteen kautta. Siinä missä identiteetti viittaa kansalaisuuden kokemiseen yksilötasolla, rooli tuo mukaan yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Kansalaisuus on yksi yksilölle tarjoutuvista monista rooleista, esimerkiksi kuluttajuuden ja asiakkuuden rinnalla.

Viestinnän kannalta kansalaisuuden muutos voi tarkoittaa, ettei ”perinteinen” informoidun kansalaisen käsityksestä lähtevä viestintä yksistään enää toimi. Mikä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö yksi journalismin keskeisistä tehtävistä, asioista tiedottaminen, olisi tärkeää. Mutta myös muunlaiset viestinnän keinot ovat tarpeen. Journalismin kannalta tämä tarkoittaa, että vaikka uutisjournalismi on se viestinnän lajityyppi, joka perinteisesti yhdistetään kansalaisuuteen, myös muunlaiset mediasisällöt voisivat puhutella kansalaista meissä.

Huomionarvoista on myös, että nykyisen median merkityksen kasvamisen myötä myös ihmisten mediakykyisyyden voi nähdä kasvavan. Kyse ei ole pelkästään medialukutaidosta, joka on viime vuosina noussut yhä enenevässä määrin julkiseen keskusteluun, vaan myös julkisuuden hallinnasta. Ihmiset, jotka haluavat vaikuttaa ja

päästä sanomaan mielipiteensä julki, tietävät miten julkisuutta hankitaan omalle asialle, mikä näkyy hyvin esimerkiksi uusien kansalaisliikkeiden tempauksissa.

Paikallisista asioista uutisoidessaan paikalliset viestimet rakentavat osallistuvan ja aktiivisen kansalaisen itseymmärrystä. Uutisoinnillaan viestimet paitsi tuovat uutta tietoa, myös tuottavat käsityksen siitä, mikä on kansalaisen paikka yhteiskunnassa. Mihin voi osallistua? Miten voi vaikuttaa?

Kansalaiset asiantuntijoina

Keskeinen osa journalistisia uutiskäytäntöjä on asiantuntijapainotteisuus. Asiantuntijat saavat äänensä esiin mediassa. Kansalaiset taas eivät yleensä pääse esiin asiantuntijoina, ja heidän on vaikeampi saada näkemyksiään esille viestimissä. Journalismin uutiskriteerit vaikuttavat myös siihen, mitkä asiat nousevat julkiseen keskusteluun ja missä muodossa. Kiistoilla joidenkin osapuolten tai toimijaryhmien välillä on uutisarvoa, mutta kiistojen korostumisesta journalismissa helposti seuraa vuoropuhelun mahdollisuuden heikentyminen. Jos asiat ja toimijat asemoidaan uutisissa vahvasti vastapuoliksi, näistä valmiiksi kaivetuihin poteroihin voi olla vaikea nousta keskustelemaan asioista ja etsimään yhteisymmärrystä tai kompromissia.

Kansalaisvaikuttamisen ongelmakohdat ja parantamisen mahdollisuudet

Yhdeksi keskeiseksi kansalaisosallistumisen ongelmakohdaksi näenkin sen, miten kansalaisten tai yleensä paikallisten asukkaiden ”arkielämän asiantuntijuutta” ei tunnusteta eikä tunnusteta. Tämä koskee niin hallintoa kuin journalismia, joiden kummankin käytäntöihin liittyy pitkät perinteet asemoida asukkaat yleisön tai asiakkaan rooleihin. Näihin rooleihin liittyy ajatus asukkaista tiedon ja palveluiden vastaanottajina, ei niinkään esimerkiksi asioita tai palveluita koskevan tiedon tai tietämyksen tuottajina.

Kansalaistoiminta – on kyse sitten kansalaisjärjestön, ei-järjestyneen kansalaisryhmän tai yksittäisten ihmisten toiminnasta – rakentuu usein jonkin

intressin tai intressien varaan. Intresseistä syntyy motiivi toimia. Yleensä kansalaiset myös tuovat intressinsä esiin hyvin avoimesti toiminnan yhteydessä. Tämä avoimuus kuitenkin tekee kyseisistä kansalaisista hieman epäilyttäviä niin hallinnon kuin toimittajienkin silmissä:

Edustuksellisen demokratia pohjaa edustavuuteen siinäkin mielessä, että pyritään tekemään päätöksiä kansan yhteiseen etuun pohjautuen. Yksittäisten kansalaisryhmien intressit nähdään ongelmalliseksi, koska niiden edustavuus ei ole selkeästi tiedossa eikä intressejä nähdä kaikkien yhteisiksi intresseiksi. Intressit ovat ongelmallisia myös toimittajien kannalta, sillä journalismi pyrkii esityksissään tasapuolisuuteen ja varoo ryhtymästä minkään ryhmittymän äänenkannattajaksi tai asianajajaksi.

Tilanteesta aiheutuu, että kansalaisten on vaikea legitimiesti esittää intressejään, jotka kuitenkin ovat tavallaan synnyttäneet heissä kansalaisuuden aktiivisen toiminnan mielessä. Kansalaisten intressit eivät kuitenkaan ole yksiselitteisesti omien etujen ajamista, vaan toiminnan takana tai motiivina voi olla hyvinkin laajoja kysymyksiä. Esimerkiksi ympäristönsuojelun voi nähdä koskettavan laajimmillaan koko ihmiskunnan yhteistä etua. Jos osallistuvien kansalaisten ääni vaiennetaan heidän intressidonnaisuuteensa vedoten, nämä laajemmat kysymykset osallistumisen taustalla saattavat hyvinkin jäädä pimentoon.

Kansalaisvaikuttamisen kehittämisen yksi ulottuvuus voisikin olla kansalaisten asiantuntijuuden kuunteleminen ja vahvistaminen heitä koskevissa asioissa. Esimerkiksi Media kansalaisuuden rakentajana -seminaarissa esitettiin kiinnostavia internet-sovelluksia [ks. Pirjo Tulikukan alustus, sivu 17], joissa oli pyritty tavoittamaan paikallisten asukkaiden lähiympäristöään koskevaa asiantuntijuutta.

3.2. Greenpeace uudenlaisen kansalaistoiminnan esimerkkinä

Energiakampanjavastaava Kaisa Kosonen, Greenpeace

Greenpeace syntyi vuonna 1971 kansalaisten turhautumisesta perinteisiä vaikutuskeinoja kohtaan. Haluttiin ”tarttua tuumasta toimeen”. Käytännössä Greenpeace sai alkunsa kun ryhmä kanadalaisia halusi estää Yhdysvaltojen ydinkokeet Alaskassa matkaamalla paikan päälle laivalla.

Suomeen Greenpeace rantautui vuonna 1989. Greenpeacen voi katsoa toimineen eräänä muuttuvan kansalaistoiminnan ja median suhteen koekaniinina Suomessa. Alussa Greenpeacen edustamat uudenlaiset toimintamallit kiehtoivat mediaa. Ensimmäinen mielenosoitus, laittoman valaanlihan kuljetuksen estäminen, sai syleilevän vastaanoton. Toisaalta Greenpeace edusti myös korostetusti maailmankansalaisuutta, mikä voi monesti olla ristiriidassa lyhyen tähtäimen ”kansallisen edun”, tai jopa kansalaisten edun kanssa. Niinpä kun kritiikki kohdistuikin valaanpyynnistä ja trooppisten metsien hakkuusta suomalaisiin yrityksiin ja hallintoon, ääni kellossa muuttui Suomessakin ja kuherruskuukausi median kanssa päättyi.

Median suhtautuminen Greenpeacen toimintaan

Kirjassa Häirikkö Lintukodossa: Suomen Greenpeace 1989–1998 Greenpeacen työntekijät ja vapaaehtoiset kertoivat kokemuksiaan siitä, miten media oli 1990-luvulla suhtautunut Greenpeacen edustamaan uudenlaiseen kansalaistoimintaan.

Esiin nousi mm. seuraavia näkemyksiä:

- Suomeen mahtuu yksi asia ja näkökulma kerrallaan
- Viestimiä oli lähes mahdoton saada kiinnostumaan sellaisistakaan asioista, kuin ongelmajätteen viennin kieltäminen kehitysmaihin
- Suomea vaivaa tietynlainen umpioituminen ja räppänä-mentaliteetti
- Suomenruotsalainen on media merkittävä poikkeus

- Suomalainen journalisti ei konfrontoi valtaapitäviä itse omassa työssään, koska suomalainen journalismi on niin konservatiivista
- Tutkivaa journalismia olisin kaivannut
- Protestin muoto kiinnostaa enemmän kuin se, miksi protestoidaan
- Välillä uutisointi on kaukana objektiivisuudesta olevaa demonisointia
- Turha kärjistäminen turhauttaa ("Greenpeacen isku").

Asiantuntijoita vai rettelöitsijöitä?

Kansalaisjärjestöt tarvitsevat mediaa asioiden politisoimiseksi. Toisaalta journalististen käytäntöjen muokkaama julkisuus asettaa aktivistin ahtaisiin kehyksiin. Huomion saaminen mediassa saattaa jopa estää moniarvoisemman julkisuuden saavuttamisen. (Auli Harju)

Auli Harjun havainto on erityisen tuttua Greenpeacelle. Raportin julkistamiset tai poliittisia prosesseja koskevat tiedotteet saavat harvoin suurta huomiota mediassa, mutta mielenosoitukset saavat. Asiantuntijan rooli halutaan usein jättää perinteisille "asiantuntijoille", kun taas kansalaisjärjestöt halutaan esittää "vastustajien" ja "aktivistien" roolissa.

Suomen kaltaisessa kompromissihakuisessa ja auktoriteettiuskaisessa yhteiskunnassa kansalaisjärjestöjen usein kohtaama dilemma on erityisen ongelmallinen: journalismi etsii konflikteja ja kärjekkäitä mielipiteitä, mutta toisaalta suomalaiset vierastavat konflikteja, joten uutisoinnissa varotaan visusti mielenosoittajien sympatisoimista. Mielenosoitusten uutisoinnissa huomio kohdistuukin yleensä enimmäkseen mielenosoituksen teknisten yksityiskohtien raportointiin, eikä välttämättä juuri lainkaan mielenosoituksen syihin.

Ympäristönsuojelun professori Janne Hukkinen kirjoitti taannoin Helsingin Sanomissa osuvan arvion suomalaisesta tilanteesta: "Suomalaisen ympäristöpolitiikan ongelmana eivät ole konfliktit vaan konfliktien pelko".

Median näkökulmasta on kansalaistoimintaa ja kansalaistoimintaa

Vaikka media suhtautuukin Suomessa varautuneesti uudenlaiseen kansalaisaktiivisuuteen, etenkin kansalaistottelemattomuuteen, esiintyy tietyntyylinen kansalaisaktivismi liki aina positiivisessa valossa. Koulujen, kirjastojen ja sosiaalipuolen palvelujen puolesta taistelevat ovat aina sankareita. Ympäristöasioita ei nähdä Suomessa samalla tavalla yhteisinä ja kaikkia koskettavina asioina, jonka puolustajat nähtäisiin sankareina.

Vertailtaessa Suomea muihin EU-maihin, voi suomalaisten ympäristöjärjestöjen katsoa toimivan ”erityisolosuhteissa”. Suomessa vallitsee vankka luottamus hallintoon, perinteisiin asiantuntijoihin ja median objektiivisuuteen, mikä näkyy muun muassa siinä, että Suomessa ympäristöjärjestöihin tiedonlähteenä luotetaan vähemmän kuin muissa EU-maissa. Vastaavasti luottamus sanomalehtiin tiedonlähteenä on Euroopan suurin. Ympäristöjärjestöille tilanteen muuttaminen on hankalaa aikaisemmin esitetyistä syistä: jos asiantuntijuuden rooli varataan mediassa perinteisille asiantuntijoille ja ympäristöjärjestöjen toiminnasta uutisoinnin aiheeksi kelpaavat parhaiten mielenosoitukset, on käsityksiä vaikea muuttaa.

Muuttuvan kansalaisuuden haasteita medialle (erityisesti ympäristöasioissa)

Muuttuva kansalaisuus ja muuttuva maailma asettavat medialle monenlaisia haasteita:

- Miten tasapainotella paikallista kansalaisuutta edustavan mielipiteen ja maailmankansalaisen mielipiteen esiintuomisen välillä?
- Kansalaistoiminta kohdistuu yhä monimutkaisempiin prosesseihin, kuten maailmankauppajärjestöön, biodiversiteettisopimukseen tai ilmastopolitiikan prosesseihin. Miten käsitellä monimutkaistuvia asioita uutistentuotannon tahdin samanaikaisesti kiihtyessä?
- Miten pitää yllä aihetta silloinkin, kun se ei ole enää kuuma uutinen?
- Miten murtaa journalismin perinteistä asiantuntijuuskäsitystä?

- Miten suhtautua kansalaisjärjestöjen tarpeeseen vaikuttaa päätöksentekoon yhä varhaisemmassa vaiheessa, prosessien ollessa vielä kesken?
- Kansalaisjärjestöillä on tarvetta ravistella perinteistä objektiivisten asiantuntijoiden ja virkamiesten käsitystä. Poliitikkojen kritisointi on medialle tuttua, mutta miten suhtautua kritiikkiin, jota kansalaiset ja järjestöt esittävät virkamiehiä ja asiantuntijoita kohtaan?
- Miten suhtautua kansalaistottelemattomuuteen?
- Miten suhtautua huumoripitoiseen kansalaistottelemattomuuteen?
- Miten palvella yhteiskunnallista keskustelua viihteellistyvässä mediassa?
- Miten suhtautua kansalaisjärjestöjen huumorilla höystettyyn toimintaan? Saako vakavista asioista tehdä huumoria ja voiko media lähteä huumoriin mukaan?
- Miten lisätä kriittistä journalismia raportoivan journalismin rinnalle?

Kysymykseen ”kansalaisuus muuttuu – huomaako media?” voitaisiinkin vastata ”Ehkä, mutta pystyykö media muuttumaan mukana?”. Kun vuoden 2005 näkökulmasta peilaan omia kokemuksiani median suhtautumisesta muuttuvaan kansalaistoimintaan, joudun huomaamaan, että median suhtautuminen on muuttunut lopulta kovin vähän kymmenessä vuodessa.

4. Kohtaavatko kansalaisten ja hallinnon tarpeet verkko-osallistumisessa?

4.1. Tutkija Pauliina Lehtonen, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos

Esittelen erään toimintatutkimushankkeen esimerkkinä siitä, miten asukkaat voivat haastaa perinteisiä mediajärjestelmiä ja pyrkiä itse luomaan julkista keskustelua. Esittelen hieman myös sitä, millaisia verkon osallistumisvälineitä kansalaiset haluaisivat käyttää osallistuessaan lähiympäristönsä suunnitteluun. Väitöskirjassani käsittelen tätä aihetta laajemmin myös siltä kannalta, miten paikalliset yhteisöt haluaisivat käyttää Internetiä toimintansa tukena, ja millaisia sosiaalisia vaikutuksia tällaisella toiminnalla on asukkaille esimerkiksi sosiaalisen pääoman muotoutumisen kannalta.

Tutkimukseni taustalla ovat kokemukset uudesta viestintä- ja informaatioteknologiasta ja sen nopeasta yleistymisestä kuin myös valtion, median ja kansalaisen muuttuvat roolit. Uuden viestintätekniikan ja erityisesti Internetin yleistymisen myötä tiedon hakeminen, jakaminen ja tuottaminen ovat helpottuneet. Samalla kansalaisten itse luomat sisällöt verkossa ovat nousseet haastamaan perinteistä mediaa, ja esimerkiksi verkkoblogit tarjoavat ihmisille mahdollisuuden tuottaa omaehtoista julkisuutta ja nostaa esiin asioita, jotka valtamedia helposti jättää huomioimatta.

Tesoman asukasraati vaihtoehtoista julkisuutta luomassa

Journalismin tutkimusyksikkö on toteuttanut yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa toimintatutkimusprojektin *Kuntalaisten osallistuminen kestävän kehityksen tietoyhteiskunnassa*. Tähän liittyen Tampereen Tesoman kaupunginosassa koottiin vapaaehtoisten asukkaiden muodostama asukasraati, joka toimi vuosina 2002–2003 kokoontuen noin kahdesti kuukaudessa. Raati pyrki muotoilemaan kehittämis ehdotuksia omasta alueestaan ja nämä ehdotukset välitettiin virkamiehille.

Raati käytti erilaisia julkisia tiloja koettaessaan tavoitella julkisuutta:

- 1) nettiä
- 2) perinteistä mediaa ja
- 3) kasvokkaistapaamisia.

Raadin omat nettisivut Mansetorilla (<http://mansetori.uta.fi/aiheita-vanha/tesomanraati/>) tarjosivat ihmisille mahdollisuuden seurata raadin toimintaa ja kommentoida sen ideoita keskustelupalstalla tai sähköpostilla. Sivut tekivät raadin toiminnasta julkista ja kaikille avointa ja toimivat ns. kansalaismuistina, raadin toiminnan ”historiikkina” paikallisista asioista. Netissä raati pääsi lähimmäksi itsenäistä sisällöntuottajaa, sillä välissä ei ollut esimerkiksi toimittajia, jotka olisivat muokanneet raatilaisten ajatukset ennen julkaisemista.

Nettiin liittyviä rajoitteita (kuten pääsy verkkoon, käyttötaidot jne.) haluttiin kiertää tuomalla raatia esiin myös valtamediassa. Siten saatiin raadin ehdotuksille laajempi yleisö, kuin mitä nettisivuilla saavutettiin. Raadista tehtiin noin 20 juttua paikallisiin viestimiin. Hankaluutena valtamedian suhteen koettiin toimittajien lähestymisen vaikeus. Välillä raatilaisten myöskin tuntui, että perinteinen media ei ollut kiinnostunut heidän asioistaan, koska ne olivat liian ”pieniä” ja hyvin paikallisia eikä niihin liittynyt selkeää kiistakehystä, mikä usein herättää median mielenkiinnon. Projektin aikana raatilaiset oppivat selvästi mediakriittisemmiksi ja tarkastelivat heistä tehtyjä juttua siltä pohjalta, mitä juttuihin oli otettu mukaan ja miten asiat oli niissä esitetty.

Kasvokkaistapaamiset muiden asukkaiden kanssa onnistuivat raatilaisten mielestä parhaiten, sillä niissä pystyttiin välttämään esimerkiksi yleisönosastokirjoituksiin liittyvä viive palautteen saamisessa. Tapaamisissa raati sai heti välittömän palautteen muilta asukkailta ja pystyi kyselemään tarkemmin ihmisiltä heidän ajatuksiaan Tesoman alueen kehittämisestä. Raati oli myös huolestunut omasta edustavuudestaan, koska suurin osa sen jäsenistä oli keski-ikäisiä, joten raati halusi lähestyä myös nuoria ja selvitti heidän mielipiteitään esim. kouluilla ja nuorisodiskossa.

Internetin osallistumiseen liittyviä välineitä pohdittaessa raatilaiset huomasivat, että usein asukkaiden ja virkamiesten tavat tarkastella asioita ovat hyvin erilaiset. Asukkailla tarkastelun pohjana on arkikokemus, kun taas virkamiehet tarkastelevat asioita yleensä ylhäältä alas ja oman asiantuntemuksensa pohjalta. Asukkailla on usein myös alueellinen näkökulma asioihin, mikä vaikeuttaa esimerkiksi tiedon hakemista kaupungin nettisivuilta, jotka on rakennettu kaupungin organisaation näkökulmasta sektoreittain. Raatilaiset ovat myös huomanneet, että usein esimerkiksi kaavoitushankkeisiin osallistuminen voi jäädä huomaamatta, jos ei jatkuvasti seuraa sanomalehtiä tai kaupungin nettisivuja. Asioiden jatkuva seuranta on työlästä, jonka vuoksi raatilaiset painottavat, että kaupungin tulisi tiedottaa osallistumismahdollisuuksista näkyvämmiin. Myös päätöksenteon perusteina käytetyt liitteet tulisi voida löytää netistä, jotta asukkaat voisivat arvioida, millä perusteilla päätökset tehdään.

Netin hyvinä puolina voidaan pitää esimerkiksi sitä, että siellä osallistuminen ajasta ja paikasta huolimatta on mahdollista. Netissä on myös mahdollisuus havainnollistaa ja visualisoida paremmin ehdotuksia, esimerkiksi jos voitaisiin käyttää sovelluksia, joissa palautteeseen voisi liittää kuvan, kartan tai piirroksen. Netti voi tulevaisuudessa toimia hyvinkin yhtenä osallistumisen välineenä, mutta se tarkoittaa myös sitä, että sekä julkisen hallinnon että median on suhtauduttava siihen vakavasti. Kansalaislähtöinen verkkojulkisuus voi olla erilaista kuin mitä esimerkiksi media on tottunut käyttämään juttujen lähteenä, mutta jos toimijoiden toimintatavat eivät muutu, pysyvät vanhat traditionaaliset mediajärjestelmät edelleen voimassa ja kansalaisten todellisen äänen näkyminen mediassa voi olla entistä vaikeampaa.

Kansalaisvaikuttamisen ongelmakohdat ja parantamisen mahdollisuudet

Ongelmakohtia on monia, mutta esimerkiksi virkamiesten ja päätöksentekijöiden asenteet ovat usein esteenä kansalaisosallistumiselle. Vaikka kansalaisia ehkä kuullaan, heidän mielipiteitään ei kuitenkaan *kuunnella*, oteta todella huomioon. Myös esimerkiksi kaavoitusprosesseihin liittyvä asiantuntijakieli on usein pulmallista tavallisille, osallistuville ihmisille (kaavoitusmerkintöjen ymmärtäminen voi olla

vaikeaa jne.). Yhtenä ongelmana voidaan pitää myös sitä, että kaikkia ryhmiä ei tavoiteta ja heidän mielipidettään kuulla. Osallistuminen on ”ammattimaistunut”, tietyt henkilöt osallistuvat aina ja jotkut ryhmät puuttuvat usein kokonaan (esimerkiksi vammaiset, maahanmuuttajat, nuoret, lapset).

Kansalaisvaikuttamisen parantamiseenkin on monia tapoja. On luotava erilaisia tilaisuuksia osallistua ja erilaisia välineitä siihen (esimerkiksi verkossa) ja tehostettava tiedotusta asioista. Medialla on valta esitellä asiat julkisuudessa, joten sillä on suuri merkitys sille, miten asiat vastaanotetaan. Jutuissa ei aina kannattaisi korostaa riitakehystä, joka vain vahvistaa vastakkainasetteluja esimerkiksi asukkaiden ja virkamiesten välillä. Tällainen vastakkainasettelu ehkäisee toimivan vuoropuhelun syntyä.

Hallinnon edustajien on myös yritettävä ymmärtää, että nimby-ilmiö (not in my backyard) ei aina ole vain negatiivinen ilmiö. Se voidaan nähdä myös yleisenä huolestuneisuutena omasta alueesta ja sen ympäristöstä laajemmin, ja tulisikin pyrkiä asukkaiden kanssa yhdessä löytämään hankkeelle tms. parempi ratkaisu. Kansalaisvaikuttamisen tapoja tulisi myös tehdä tutuksi jo kouluissa. Järjestetäänkö kouluissa kansalaisvaikuttamisen koulutusta? Nyt kun mediakasvatus on laajalti puheenaiheena, voisi huomiota kiinnittää koulujen kansalaiskasvatukseen.

4.2. Toiminnanjohtaja Pirjo Tulikukka, Helsingin kaupunginosayhdistysten liitto HELKA

Osallistuminen tuntuu olevan vahvassa nousussa – jos ei lukumääräisesti niin ainakin intensiteetiltään. Samalla on olemassa kuitenkin koko joukko syystä tai toisesta täysin passiivista ryhmää. Tätä joukkoa eivät oman asuinalueen kehittämiseen liittyvät asiat jaksakaan kiinnostaa. Ne, jotka uskovat pystyvänsä vaikuttamaan alueen asioihin *ja joilla on siihen aikaa*, osallistuvat. Usein osallistuminen painottuu seniori-ikään. Ne, joilla ei ole aikaa (usein perhevaiheessa olevat, työssäkäyvät ihmiset) tai jotka eivät usko muutokseen, eivät myöskään ole motivoituneita osallistumaan. (Petteri Sollon pro gradu-tutkielma, 2002).

Osallisuudessa on mahdollista kehittyä ja ottaa vastaan yhä suurempia haasteita. Kevein osallistumisen muoto on erilaisiin kyselyihin vastaaminen. Seuraavan "tason" osallistumisessa jo keskustellaan, jaetaan tietoa ja vaihdetaan mielipiteitä. Molempia on mahdollista tehdä myös verkon välityksellä. Kun kiinnostus kasvaa, aletaan osallistua myös asukas- ja tiedotustilaisuuksiin tai liitytään vaikkapa kaupunginosayhdistyksen jäseneksi. Osallistumisen haasteet ovat jo moninaisia siinä vaiheessa, kun asukas motivoituu toimimaan yhdistyksen hallituksen tai työryhmän jäsenenä tai ottaa vetovastuuta toiminnasta, esimerkiksi puheenjohtajana. Verkko on tuonut myös viime mainittuihin "raskaamman sarjan" osallistumismuotoihin uutta sisältöä ja nopeutta sähköpostin käytön yleistyttyä viestimisessä ja tiedottamisessa.

Alueiden tiedonrakentaminen ja muutosprosessit ovat luonteeltaan hitaita ja spiraalimaisia, samat teemat toistuvat tietyin syklein. Osallistuvat asukkaat voivat olla yhdistysten jäseniä tai muuten vaan jostain tietystä teemasta kiinnostuneita. Tietoa alueesta voidaan kerätä ja prosessoida monin tavoin (asukastilaisuuksissa, erilaisin kyselyin, alueen swot-analyysin) ja nyt myös kaupunginosasivustojen avulla. Alueen kiinnostavimmat teemat löydetään ja proaktiivinen kehitysprosessi voi käynnistyä. Tämän prosessin keskiössä on oman alueen kommunikaattiorakenteen hahmottaminen. Sen tärkein elementti on yhä paikallislehti, joka tavoittaa usein koko

alueen asukkaat kattavasti. Myös erilaiset asukastilaisuudet ja aluefoorumit, sekä alueella mahdollisesti toimivat asukastalot/mediapajat ym. ovat tärkeitä alueen kollektiivisen älyn ja ideoinnin prosessoinnin paikkoja. Alueen kehitysprosesseihin verkko ja kotisivut tuovat aivan uusia mahdollisuuksia: verkossa voidaan esimerkiksi esitellä suunnitelmavaihtoehtoja, ruotia ja arvioida niitä yhdessä suunnittelijoiden ja asiantuntijoiden kanssa keskustellen ja sitten päätyä yhdessä jopa konsensukseen kehittämisen suunnasta. Tulevaisuuden kaksisuuntaisen verkkovuorovaikutuksen rinnalle tulisi kuitenkin edelleen kehittää joustavaa, sekä hetkellisiä että pidempiaikaisia teemoja palvelevaa, organisoitua vuorovaikutusta. Tilaisuuksia ja *tiloja*, joita hallinto ja media voisivat aktiivisille asukkaille/kansalaisille yhä enemmän tarjota. Jos hallinnon eri sektorit ja alueen eri toimijaryhmät voivat kohdata hedelmällisen yhteistyön merkeissä, voi parhaimmillaan syntyä sekä kollektiivista oppimista että tuloksia. Printtimedian tarjoamista 'kohtaamispaikoista' eräs lupaava esimerkki on seminaarissa esitelty kansalaisjournalismi [ks. Laura Ruusunoksen ja Chiméne Bavardin alustukset sivulta 25 alkaen], jos se vain pääsee yleistymään. Taiten käytettynä se voisi hyvinkin tarjota aineksia hiipuvan 'kansalaisuuden' uudelleen sytyttämiseksi.

Ongelmallinen ”asiantuntijuus”

Kehittämiprosesseissa toimijat asettuvat itselleen luonteenomaisiin rooleihin. Eri rooleja ovat esimerkiksi "profeetat" (visionäärit, koalitioiden kokoajat, kehitysprosessin liikkeelle laittajat), "velhot" (organisoivat muutosprosesseja), "tietäjät" (teoreettisen tiedon omaajat), "taitajat" (keskeisien taitojen omaajat) ja "haltijat" (organisaatioita kontrolloivia päättäjiä). Konkreettisemmin ajateltuna vaikuttaminen voidaan tyypitellä karkeasti esim. seuraavasti: *toimijat* tekevät vapaaehtoisesti työtä, *mielipiteellä vaikuttajat* kertovat näkemyksensä julkisuudessa ja *kuluttajien* ryhmä vaikuttaa kulutus päätöksillään.

”Asiantuntijuuden” käsite on problemaattinen asukkaiden ja virkamiesten tarpeiden kohtaamisissa. Se onkin keskeinen kysymys lähes kaikissa demokratiaprosessien uudistamispyrkimyksissä. Kuka oikeastaan on ”asiantuntija”? Voiko asukas olla

asiantuntija? Vai ovatko virkamiehet tai päättäjät asiantuntijoita? Millainen tieto otetaan keskusteluissa ja suunnitteluprosesseissa vakavasti? Ainoastaan suunnittelupuolen tuottama tekninen/"tutkittu" tieto vai myös asukkaiden kokemuksellinen paikkatieto?

"Tavallisen" tai "osallistuvan asukkaan" paradoksi hiertää varsinkin asukkaita ruohonjuuren ja hallinnon välisessä dialogissa. Asukkaan tulisi osata argumentoida taitavasti, omaksua ja ymmärtää suunnittelun kieli sujuvasti, tuntea suunnittelukäytännöt ja -prosessi a:sta ö:hön, omata lobbaustaitoja ja niin edelleen. Kun asukas oppii taitavaksi näissä, hän ikään kuin lakkaa olemasta "tavallinen asukas" (Vaikuttavat asukkaat, Aija Staffans 2004).

Osallistumisen ammattimaistuminen on tässä tilanteessa väistämätön kehityssuunta, ja se on jo synnyttänytkin "supertyyppejä", eräänlaisia asukasosallistumisen puoliammattilaisia, jotka katalysoivat alueella ns. vastatiedon muodostusta. Virkamiehet puolestaan lisäävät usein vettä myllyyn yksinkertaistavalla NIMBY-leimaamisella. Näin konfliktoitumiskierre jatkuu saaden mediassakin runsaammin palstatilaa kuin hyvin sujuvat prosessit. Tällainen kehityssuunta ei tietenkään palvele minkään osapuolen etuja. Tutkija Auli Harju kiteyttikin asian puheenvuorossaan: "Sellaista asukasta jonka osallistuminen kelpaisi paikallishallinnolle, ei taida olla olemassakaan."

Verkko-osallistumisen käytännön pulmakohtia

Kansalaisten verkko-osallistuminen ottaa yhä ensi askeleitaan. Kaupunginosien kotisivut tarjoavat tehokkaan kanavan reaaliaikaiseen paikallisista asioista tiedottamiseen. Monenlaisiin haasteellisiin kysymyksiin on kuitenkin löydettävä vastauksia ennen kuin kaupunginosien sivut toimivat ja voivat hyvin. Kuka opettaisi asukkaita tekemään kotisivuja? Millaisia ohjelmia ja lisenssejä tarvitaan? Kuka maksaa kustannukset? Loppuuko sivujen päivitys kun sihteerin veljenpoika lähtee armeijaan? Mikä vaikutus tällä on omiin työskentelytapoihin – täytyykö toimijoiden itsensäkin muuttua?

Kenelle oikeastaan kuuluu paikallisten kotisivujen suunnittelu ja päivittäminen?

Käynnistysvaiheen ja kokeilujen jälkeen alkaa usein löytyä näkemystä ja motiivia. Aukkaat alkavat hahmottaa mm. kotisivujen imagonrakennuspotentiaalin sekä suhteessa virkamiehiin/hallintoon että alueelta ulospäin, vaikkapa potentiaaliin uusiin asukkaisiin. Aukkaat huomaavat pian, ettei yksi ihminen riitä monipuolisen kotisivusisällön luomiseen ja ylläpitämiseen, vaan tarvitaan yhä kasvavaa joukkoa joka voi osallistua tasa-arvoisesti myös sivuston sisältöjen tuottamiseen. Huomataan myös, että ideoita ja kokemuksia kannattaa vaihtaa toisten kanssa ja että kysymys on keskeisesti *tiedottamisesta*.

Kaupunginosan kotisivulle halutaan monenlaisia ominaisuuksia:

- *tiedottavia* (ajankohtaiset tapahtumat, kalenteri, uutiset, kuvat)
- *arkistoivia* (asiakirjat, kuvagalleria, alueen historia ja luontopolut/arkkitehtuurikävelyt yms., intranet, kotiseutusivut; asukkaiden muistitiedon tallennus)
- *linkittäviä* ominaisuuksia (alueen palvelut, sivulinkit, keskitetty sivujen päivittäminen, yhteistyö yritysten kanssa, tilaa bannereille/mainoksille ja logoille)
- *keskustelevia* (keskustelupalsta, kyselyt, mahdollisuus uutisten ja/tai kuvagallerian kommentointiin)
- *yhdistystoimintaa tukevia* ominaisuuksia (suljetut ja avoimet intranetit eri yhdistyksille, lomakkeet, sivujen toimiminen jopa ”ryhmätyöohjelmana”!) ja jopa
- *manifestoivia* ominaisuuksia, jolloin kaikki toiminnot ovat käytössä ja sivustolla on useita päivittäjiä ja käyttäjätasoja. Asukkaiden/sivuston käyttäjien tarpeet määrittelevät sen, millainen systeemi kannattaa valita kaupunginosan sivuston pohjaksi.

Kokonaan oma lukunsa on paikallishallinnon portaalien (esimerkiksi Helsingissä jokaisella virastolla on oma erinäköinen systeeminsä) yhteensovittaminen asukkaiden portaalien kanssa ja miten ne tulevaisuudessa saataisiin keskustelemaan keskenään luontevasti. Tällä alueella riittää yhteistyösarkaa molemmille osapuolille pitkälle tulevaisuuteen.

Kotisivut voivat toimia alueen strategisena tiedotuskanava, jolla rakennetaan paikallisimagoa. Sivut toimivat tietolähteenä esim. viranomaisille ja suunnittelijoille. Sivuja voidaan käyttää vuorovaikutuksen ja päätöksenteon läpinäkyvyyden lisäämisen välineenä, jopa väylänä yhteisöllisyyden lisääntymiseen. Kotisivujen rakentaminen antaa mahdollisuuden sivuja ylläpitävän yhteisön sisäisten ja käyttäjien henkilökohtaisten toimintatapojen kehittämiseen. Ennen kaikkea kotisivut tarjoavat laajenevia ja syveneviä vaikuttamisen mahdollisuuksia, mm. erityisryhmien osallistuminen mahdollistuu. Tässä yhteydessä on hyvä muistuttaa kuitenkin, että koko homma perustuu vielä pitkälti vapaaehtoistyöhön.

HELKA ja Kotikatu-projekti

Helsingin kaupunginosayhdistysten liiton HELKA:n Kotikatu-projekti käynnistyi vuosina 1997–2001. Idea lähti liikkeelle asukkaiden tarpeesta päästä mukaan vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä. Vuoteen 2001 mennessä saatiin aikaan kolme pilottisivustoa: Pihlajamäki, Lauttasaari ja Maunula. Mukana yhteistyössä olivat tuolloin Helsingin Teknillinen korkeakoulu, sisäministeriön osallisuushanke ja HELKA. Vuosina 2001–2004 HELKA otti ylläpitovastuun itselleen ja kaupunginosat.net -portaalia ryhdyttiin rakentamaan. Nyt siinä on mukana jo noin 40 kaupunginosaa.

HELKA siirtyi uuteen selainpohjaiseen julkaisujärjestelmään vuonna 2004. Syyt olivat tarve osallistaa yhä laajempi joukko tuottamaan kotisivujen sisältöjä sekä tarve kyetä lisäämään tietoa sivuille suoraan selaimelta nopeasti ja yksinkertaisesti.

HELKA tarjoaa kotisivutoiminnasta kiinnostuneille asukasaktiiveille koulutusta, palvelintilaa ja teknistä tukea. Toiminnan kehittyessä kotisivujen rakentaminen ja ylläpitäminen vaatii yhä ammattimaisempaa otetta. Yhteistyön organisointi on iso haaste: lisää työvoimaa tarvittaisiin, sillä yksi henkilö ei riitä vastaamaan kaikkeen kysyntään. Helsingin kaupunki tukee kaupunginosien kotisivujen rakentamista HELKA:n kautta vuotuisella määrärahalla, joka sillä saataviin hyötyihin nähden on turhankin niukka. Erityisesti henkilöresurssin lisäämisen tarve on jatkuva.

HELKA:n monivuotinen ja sinnikäs pioneerityö on kartuttanut tietotaitoa. Nyt voidaan jo esittää muutamia päätelmiäkin:

- kotisivusysteemeissä kannattaa tavoitella rakenteellisia, kestäviä ratkaisuja
- koulutusta on syytä aina tarjota
- kaupunginosat oppivat toisiltaan, joten projektien dokumentointi ja niistä tiedottaminen on erittäin kannatettavaa
- internet on tullut jäädäkseen; kotisivut ovat yhä luonnollisempi kommunikaatioväline paikallisille ryhmille
- aktiivinen elinympäristöstään kiinnostunut asukas, joka välittää omasta alueestaan on kunnille voimavara - kuntien tulisi entistä vahvemmin tukea tällaista aktiviteettia!

Helsingin Maunulan kaupunginosa on toiminut kommunikaation ja kotisivujen kehittämistyön pioneerina Kotikatu-projektin alkuajoista lähtien. Maunulan kommunikaatorakenteen muodostaa neljä tukijalkaa:

- **Paikallislehti Maunulan sanomat:** tavoittaa 95 % asukkaista – tehokas tarkasti luettu paikallinen media, joka luo paikallista identiteettiä ja tarjoaa ilmoittelupaikan paikallisille yrityksille ja yrittäjille

- **Maunulan kotisivut:** luo mielikuvaa kaupunginosasta, toimii alueellisen kehittämisen ”pelilautana”, dialogi- ja keskustelupaikkana sekä paikallisena palveluportaalina) www.maunula.net

- **Maunulan mediapaja:** fyysisesti lähellä oleva projektien tukikohta ja toiminnallinen keskus, joka kerää yhteen asukkaita ja paikallistoimijoita; paikallisten oma työskentelytila, jossa on mahdollista verkostoitua ja organisoitua sekä

- **Maunulan aluefooromit,** joissa kohdataan kasvokkain ja ylläpidetään ja stimuloidaan keskustelua paikallisista aiheista, luodaan verkostoja ja kerätään uutta tietoa sekä tuodaan esiin uusia hankkeita. Voivat parhaimmillaan muodostua alueen strategisen työn välineeksi.

Kansalaisvaikuttamisen ongelmat ja parantamisen mahdollisuudet

Kannatan Pauliina Lehtosen [ks. sivu 13] näkemystä siitä, että Tesoman asukasraadin kaltaiset konkreettiset nettisovellukset antavat asukkaille hyviä ja kipeästi kaivattuja mahdollisuuksia harjoitella julkisuuden tavoittelua ja luomista perinteisen median rinnalla. Jatkuvuuden tarjoaminen olisi erittäin tärkeää, ettei raati jäisi yksittäiseksi kokeiluksi, vaan se voisi käytäntönä jatkua ja kehittyä sekä olla esimerkkinä muille.

Lehtosen mukaan asukkaat olivat kokeneet vaikeaksi lähestyä toimittajia Tesoman tapauksessa. Tämän voisi kokemukseni mukaan yleistää koskemaan laajempaakin joukkoa asukkaita. Useissa päivän puheenvuoroissa kosketeltiin kysymystä "asiantuntijuudesta" – millainen asiantuntijuus on riittävää, jotta sitä kuunnellaan? Miten tai missä paikoissa/medioissa asukkaat saisivat tilaa omille näkemyksilleen ja omalla äänellään? Paikallislehtien keskustelut eivät useinkaan kantaudu virkamiesten ja päättäjien korviin saakka. Asuinalueiden kotisivut ja internet luovat toki parhaimmillaan uutta kehityskelpoista kanavaa tälle, mutta toimittajienkin asennemuutosta kaivataan. Laura Ruusunoksen alustuksessa [ks. sivu 25] peräänkuulutettu kansalaislähtöinen journalismi tuo raikasta uutta ajattelua ja käytäntöä tähän problematiikkaan.

Lehtosen mukaan media asettaa jutuissa usein asukkaat ja hallinnon vastakkain. Sama kokemus on itselläni erityisesti Helsingin valtamedioista. Useissa seminaarin puheenvuoroissa nousi esiin nykyyuutisoinnin tendenssi olla tunteisiin tai 'aitoihin kokemuksiin' vetoavaa. Konflikteista saa toki helpoimmin särmää ja otsikoita. Mutta kenelle kuuluu vastuu tietynlaisen maailmankuvan vahvistamisesta, jos toimittajat ja toimitukset vetäytyvät edelleenkin neutraaliuden ja objektiivisuuden kaavun suojiin aikamme kipeiden globaalien ja paikallisten haasteiden edessä (mm. vastuu kestävämmän kehityksen luomisesta?). Voisiko hyvien käytäntöjen esittely nykyistä laajemmin mediassa olla kriittisyyttä (usein = negatiivisuutta) hedelmällisempi tie? Hyvät uutiset eivät vielä tänäkään päivänä liene 'oikeita uutisia', joten pioneerihenkeä uudenlaisen toimituskulttuurin luomiseksi jää kyllä kaipaamaan.

Lehtosen mainitsema Tesoman raadin huoli omasta edustavuudestaan on tuttua ruohonjuuritoimijoille. Jos asukkaat eivät aina itse huomaa olla kriittisiä omalle edustavuudelleen, siitä kyllä huomautetaan heille kärkkäästi. Tähän edustuksellisen demokratiamme tabu-kysymykseen ei löydy helppoja vastauksia. Uudenlaisten joustavien ja osallistavien prosessien ideoiminen ja kehittäminen edustuksellisia vanhoja käytäntöjä täydentämään on yhteinen urakka, joka asettaa sekä kansalaisten, päättäjien että toimittajien luovuuden kovalle koetukselle.

Koska asioiden jatkuva seuranta on asukkaille todella työlästä, on tiedottamisen ajoitus avainasemassa. Milloin, mistä ja missä tulisi tiedottaa? Aktivoituville asukkaille eivät enää riitä perinteiset tiedottamisen muodot (lehti-ilmoittelu ym.) vaan he kaipaavat ajantasaisempaa tiedottamista jo siinä vaiheessa kun asioihin vielä on mahdollista vaikuttaa. Kaksisuuntainen juoheva tiedonsyöttö asukkaiden ja hallinnon välillä esimerkiksi kaupunginosakohtaisten kotisivujen kautta on tavoittelemisen arvoinen ideaali.

Erityisesti asuinalueiden ja lähiympäristön suunnittelussa havainnollistaminen ja visuaalisuus – kuvat, kartat ja kaaviot – nousevat entistä tärkeämmiksi loputtomien raporttien ja virkakielisten asiakirjojen sijaan. Paljon nykyistä kaavaesitystapaa havainnollisempia tapoja kaivataan kipeästi, mutta letkeiden sovellusten saaminen osaksi arkipäiväämme lienee vielä jonkin matkan päässä. Tekniikat ja järjestelmät taipuvat edelleen liian hitaasti ja kalliisti arjen ympäristön ja tarpeiden monikerroksisten ongelmien havainnollistamiseen. Lisäksi kysymys, kenelle tällaisten palvelujen ja sovellusten tarjoaminen oikeastaan kuuluu, on pitkälti vastaamatta.

5. Voiko journalismi vahvistaa kansalaisuutta?

Entä kansalaiset journalismia?

5.1. Tutkija Laura Ruusunoksa, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos

Pohdin alustuksessa kansalaislähtöisen journalismin mahdollisuuksia ja rajoituksia suomalaisissa sanomalehdissä. Esitykseni pohjautuu työn alla olevaan väitöskirjatutkimukseeni.

Suomalaisessa sanomalehtimaailmassa on alettu yhä enemmän puhua yleisöistä ja olla huolissaan lehtien lukijasuhteesta. Tuntuu, ettei lehti aina tavoita lukijoitaan eikä pysty pitämään tilaajiaan tyytyväisinä (levikkihuoli). Samalla ollaan huolissaan myös siitä, etteivät ihmiset enää osallistu tai edes äänestä (huoli demokratian toimivuudesta). Toimituksissa on alettu pohtia, voisiko journalismin työkäytäntöjä kehittämällä olla mahdollista päästää yleisö määrittelemään julkisen keskustelun aiheita ja päästää yleisö myös keskustelemaan näistä aiheista – ei vain seuraamaan, kuuntelemaan tai katselemaan. Nämä pohdinnat ovat osaltaan johtaneet kehitykseen tai käytäntöön, jota kutsun kansalaislähtöiseksi journalismiksi.

Näiden ajatusten juuret ovat USA:ssa. Amerikassa syntyi 1980-luvun lopulla liike, jota alettiin kutsua kansalaisjournalismiksi (civic journalism / public journalism). Kansalaisjournalismiliikkeen lähtölaukauksena pidetään 1980-luvun lopussa nousutta kritiikkiä USA:n presidentinvaalien uutisointia kohtaan. Yhdysvaltalaiset journalistit havaitsivat, että monet kansalaiset jäivät vaille tärkeitä vastauksia, sillä kampanjan aikana ei keskusteltu sellaisista asioista, jotka oikeasti olisivat kiinnostaneet äänestäjiä. Eräät tiedotusvälineet alkoivat tämän huomattuaan koota omaa "kansalaisten agenda" kyselyjen ja teemahaastattelujen avulla.

Määrittelyä

Kansalaislähtöinen journalismi on journalismin tekemisen tapa, jossa kansalainen, tavallinen ihminen on keskeisessä asemassa:

- aiheiden valinnassa (Mikä ihmisille on tärkeää?)
- aiheiden käsittelytavassa (Miten tätä aihetta voi käsitellä, jotta se kytkeytyy tavallisten ihmisten elämään ja kokemuksiin? Mikä on relevantti näkökulma, ei tukahduta toimintaa?) ja
- tasa-arvoisena osana journalismia (myös tavalliset ihmiset lähteinä, rationaalisina keskustelijoina ja arvioijina)

Kansalaislähtöisen journalismin tavoitteena on tuottaa journalismia, jonka kautta ihmiset saavat tietoa asioista, voivat tehdä päätöksiä ja toimia kansalaisina.

Kansalaislähtöinen journalismi on ihanteellisesti moniäänistä, keskustelevaa ja aktiivista – ei yksiäänistä, tiedottavaa ja passiivista.

Kansalaislähtöisyys Suomessa

Suomessa kansalaislähtöisiä hankkeita on toteutettu viestimissä 1990-luvun lopulta saakka. Aluksi projektit olivat tutkijavetoisia. 2000-luvulla kansalaislähtöisiä jutuntekotasojia on kehitelty toimituksissa myös itsenäisesti. Omassa väitöstutkimuksessani haluan selvittää, millaisia nämä lähestymistavat ovat ja miksi niitä on sovellettu. Tutkimuksessani tarkastelen kolmea vuorovaikutteista ja kansalaislähtöistä lähestymistapaa kolmen eri sanomalehden kautta:

1) Helsingin Sanomien eduskuntavaaliprojekti 2003 sekä europarlamenttivaalit 2004. Eduskuntavaalien alla HS:n toimituksessa viritettiin keskustelua kansalaisten tärkeiksi kokemista vaaliteemoista sen sijaan, että lehti olisi tyytynyt seuraamaan, kuinka vaalikamppailu etenee puolueiden ohjaamana. Äänestämään aktivoivaa otetta sovellettiin myös kesän 2004 europarlamenttivaaleissa.

2) Aamulehden keskusteluihin pohjautuva kansalaislähtöisyys. Aamulehdessä on jo pidemmän aikaa järjestetty omia keskustelutilaisuuksia lehden auditoriossa ja toimituksen ulkopuolella. Näistä keskusteluista on lehdessä kirjoitettu isoja juttukokonaisuuksia, jolloin kansalaisten käymä keskustelu on toiminut journalismin resurssina, ja kansalaiset ovat oman toimintansa kautta tulleet osaksi journalistista julkisuutta.

3) Heinolalaisen Itä-Häme-lehden kansalaistoimittaja. Heinolassa ilmestyvässä kuusipäiväisessä Itä-Häme-lehdessä aloitti keväällä 2004 Suomen ensimmäinen kansalaistoimittaja. Kansalaistoimittajan tehtävänä on pitää yhteyttä kuntalaisiin ja kirjoittaa juttuja, jotka nousevat tavallisesta arjesta. Lähestymistavalla lehti haluaa vahvistaa paikallista julkista keskustelua, ja tehdä lehdestä läheisen ja välttämättömän lukijoilleen.

Tutkimushaastattelujeni mukaan kansalaislähtöisyyden merkitystä on perusteltu mm. seuraavasti:

”...Päätöksenteon merkitys tavallaan, että mitä merkitystä päätöksenteolla on. Että se usein puuttuu politiikan jutuista. Hirveen paljonhan me seurataan poliittista peliä ja pelaajia tyyppineen ja niitä tyytitellään ja tuodaan niitä vallankäyttäjää aika paljon esiin, mutta tota ne asiat, asioiden ja päätösten merkitys lukijalle.” (toimittaja HS)

”...Pidän sitä [kansalaislähtöisyyttä] erittäin tärkeänä, että juuri tämmösenä aikana kun politiikan arvostus on edelleen alamaissa, ja poliitikot ja päättäjät ja esimerkiksi taloudellinen eliitti vieraantuvat jotenkin ihan selkeesti tavallisesta ihmisestä, tavallisen ihmisen arkipäivästä. Et tämmönen henkinen kehä kolmonen on todella olemassa minusta. On paljon täällä porukoita Helsingissä, jolle muu Suomi on suurin piirtein ruskaretki Lappiin tai keväthanget Lapissa tai sitten golf-kenttä, joka on tuolla kehä kolmosen ulkopuolella.” (toimittaja AL)

Toimitusten sisällä on myös eriäviä ääniä, joiden mukaan kansalaisjournalismi on vain uusi iskusana, jolla ei ole todellista merkitystä omalle työlle.

Kansalaislähtöisyyttä on myös kritisoitu siitä, että lehti menettää itsenäisyyttään lähtemällä liian helposti ”kansalaisten vietäväksi”.

Esimerkkinä Aamulehti

Esimerkiksi kansalaislähtöisyydestä otan Aamulehden vuonna 2002 toteuttaman sarjan Hyvinvoinnin murros. Sarjan tekovaiheessa keskusteltiin aluksi tavallisten pirkanmaalaisten kanssa heidän tärkeiksi kokemistaan asioista (mm. yrittäjäyys, sairaanhoidon työolot, maanviljelijän arki) ja muotoiltiin kysymyksiä esitettäväksi ministereille. Näitten kysymysten kanssa toimittaja ja kansalainen lähtivät yhdessä haastattelemaan ministeriä. Sekä alkutapaamisesta että ministerin kanssa keskustelusta tehtiin Aamulehteen juttu.

Juttusarjaa ja ”kansalaisten äänen” esille nostamista perusteltiin tutkimushaastatteluissa muun muassa näin:

”...Mitkä on ne kysymykset, mitä me ei osata täältä papereitten, päätteitten äärestä kysyä. Ja siis mitkä on ne kysymykset, jotka eivät tule tuolla toimittajien infossa esille.” (toimittaja AL)

”...Että tehdään se kerran niin päin, että se kyselijä ei olekaan ammattitoimittaja, vaan siinä on mukana tämmönen kansalainen, joka on normaalisti vaan niitten toimenpiteiden kohteena. Et otetaan se siihen rooliin mukaan, niin silloin saadaan jotain uutta ytyä tähän hommaan.” (toimittaja AL)

Aamulehdessä tekemieni haastatteluiden mukaan toimittajan rooli koetaan kansalaislähtöisessä jutuntekotavassa seuraavien tehtävien kautta.

Toimittajan tulee:

- Tukea kansalaisia
- Helpottaa ja tuottaa keskustelua

- Löytää kansalaiskeskustelun paikat (jalkautua)
- Kirjoittaa hyviä juttuja
- Toimia kriittisenä arvioitsijana sekä kansalaisten että päättäjien suhteen
- Toimia ulkopuolisena tarkkailijana
- Välittää relevanttia tietoa lukijoille
- Markkinoida lehteä ("toimittaja on vain kävelevä mainos")

Lukijan rooliksi toimittajat määrittelevät:

- Kertoa kokemuksestaan, esittää mielipiteitä ja näkökulmia, toimia asiantuntijoina
- Esittää kysymyksiä
- Arvioida valtaapitäviä, vastapuoli päättäjille
- Tarjota juttuvinkkejä toimittajille
- Edustaa muitakin kuin vain itseään (valtuutus ääneen pääsemiselle)

Yhteenveto

1) Kansalaislähtöisyys ymmärretään jopa lehtitalojen sisällä monin eri tavoin; ammattitoimittajan roolista ollaan kuitenkin yhtä mieltä; valtaa ei anneta suoraan kansalaisille, vaan ammattitoimittajaa tarvitaan yhä.

2) Kansalaislähtöisiä projekteja määrittelee sekä markkinadiskurssi että yhteiskunnallinen diskurssi. Näillä perusteluilla pyritään kuitenkin osittain samoihin päämääriin, joten myös levikkihuolesta nouseva kansalaislähtöisyys voidaan nähdä voimavarana. Kuitenkin toimittajien valjastaminen vain markkinointiosaston palvelukseen syö uskottavuutta.

3) Toimittajan roolin lavennus: haastattelujen mukaan toimittajan tulee nousta tukemaan kansalaisia, mutta tämä tukeminen yhdistyy kuitenkin edelleen vanhavana näkyvään ja perinteiseen tiedonvälittäjän rooliin.

4) Toimittajilla on ristiriitainen suhtautuminen kansalaisten osallistumiseen: toisaalta kansalaisen ääntä kaivataan, toisaalta vuorovaikutteisuus koetaan

työlääksi jutun tekemisen tavaksi. Myös kritiikkiä siitä, että kansalaisten osallistumisesta tulee epäaitoa, jos lehti liian aktiivisesti sitä ruokkii.

5) Haaste: Miten päästään raskaista projekteista ja hankkeista arkisempaan, kansalaislähtöiseen jutuntekoon.

Kansalaisvaikuttamisen ongelmakohdat ja parantamisen mahdollisuudet

Kansalaisvaikuttamisen ongelmakohdat journalismissa liittyvät vahvimmin siihen, että kansalaiset kokevat jäävänsä julkisen keskustelun ulkopuolelle, kansalaismielipide ei saa tilaa mediassa. Ongelmia aiheuttavat esimerkiksi journalismin institutionaaliset käytännöt, kuten vahva nojautuminen asiantuntija-, viranomais- ja päättäjälähteisiin. Haasteena on myös kehittää sellaisia journalismin muotoja, joissa keskusteleavuus ja moniäänisyys olisi mahdollista.

Kansalaislähtöisessä journalismissa keskitytään ennen kaikkea journalismin käytäntöjen ja sisältöjen parantamiseen. Tässä lähestymistavassa journalismia tietoisesti kehitetään suuntaan, jossa kansalaisten kokemukset ja näkökulmat otetaan paremmin huomioon, eikä aina nojata esimerkiksi institutionaalisesti määriteltyyn agendaan. Tätä kautta on mahdollista luoda julkista keskustelua, johon kansalaisten on helpompi ottaa osaa. Oleellista on, että kynnys toimittajien ja tavallisten kansalaisten välillä madaltuisi. Siis että journalistit eivät kokisi tavallisten ihmisten aiheita ja näkökulmia taakkana vaan mahdollisuutena katsoa asioita uudesta näkökulmasta, ja että kansalaiset eivät kokisi toimittajia osaksi ”niitä”, jotka päättävät asioista ja ohjaavat julkista keskustelua haluamaansa suuntaan kuuntelematta ja kuulematta palautetta. Positiivista on, että muutamissa viestimissä kansalaislähtöisyyden ajatusta on omaehtoisesti alettu kehittää ja viedä eteenpäin. Näitä työkäytäntöjä tutkimalla ja kehittämällä voidaan kansalaislähtöisyyden ajatusta selkeyttää ja kehittää edelleen.

5.2. Kansalaistoimittaja Chiméne Bavard, Itä-Häme

Itä-Häme ilmestyy Heinolassa kuusi kertaa viikossa. Levikki on noin 12 000. Toimituksessa on 18 henkeä, mukaan lukien toimitussihteerit ja aluetoimittajat.

Miksi kansalaistoimittaja?

- Idea alkujaan toimituksen johtotasolta. Päätoimittaja ja paikallisjohtaja miettineet, miten juttuihin saataisiin enemmän tavallisten ihmisten asioita ja ääntä.
- Tehty tutkimus, jonka mukaan lehdessä liian paljon viranomaislähteitä.
- Levikkitulo: Keino houkutella uusia lukijoita ja saada pätkätilaajia koukkuun
- Olin ainoa hakija kansalaistoimittajan tehtävään. Kansalaisjournalismi oli minulle tuttua oman graduni kautta ja pitempi pesti houkutteli pätkätyöläistä.

Haaveet ja tavoitteet

- Madaltaa lukijoiden kynnystä ottaa toimitukseen yhteyttä (valokuva ja yhteystiedot joka jutun vieressä, torivierailut jne.)
- Lisätä tavallisten lukijoiden käymää keskustelua lehden sivuilla.
- Saada arkoja ja arkisia aiheita enemmän lehteen. Erityisesti ääneen sellaisia ryhmiä, jotka muuten olleet hiljaisia, esim. maahanmuuttajat, kotiäidit, kolmekymppiset, vanhukset jne.
- Itselläni pinttymä, että aiheet tulisivat lukijoilta.
- Saada lukijat tenttaamaan päättäjiä ja virkamiehiä. Kysymyksiä lukijoilta.
- Sähköinen lukijaraati, joka kommentoisi ajankohtaisia aiheita
- Erilaisia juttusarjoja
- Nettikeskustelua, viikon kysymyksiä

Todellisuus ja alkukankeudet

- Mitä ihmettä pitäisi tehdä? Mitä kansalaistoimittaja edes tarkoittaa?
- Muiden toimittajien reaktiot: Eikö me nytkin tehdä kansalaisjuttuja? Miksi pitää alleviivata?
- Miten saada hitaat hämäläiset mukaan?
- Verkostoituminen
- Aikataulut: Kaksi juttua viikossa. Päivävuorojen lisäksi joka viikko yksi iltataittovuoro ja kerran kuussa sunnuntaivuoroista saatu vapaapäivä.

Konkreettinen työ eli miten muutos näkyi vrt. uutistoimittajan työhön

- Puhelin alkoi soida. 90 prosenttia soitoista tapahtumapuffeja ja hassuja vihanneksia.
- Toinen ääripää pikkuasioista valittaminen: Pyörätiessä kuoppa, naapurin sottainen piha.
- Torilla ja kahvilassa päivystämistä, ilmoittelusta huolimatta usein aika yksin.
- Kuntalaisten ja viranomaisten kohtaamisjutuissa isot aikataululliset järjestelyt. (esim. hammaslääkärijonot, leikkikenttien huono kunto)
- Useimmat jutut melko perinteisiä, kinaloon kommentti päättäjältä.
- Jonkin verran lukijakysymys-juttuja.
- Jonkin verran ns. pieniä aiheita (uusi asukas etsii yhdistyksiä, yh-äiti tuskailee koululaisten pitkää kesälomaa), jotka olisivat ehkä muuten jääneet tekemättä.
- Ongelmana oma asema: Kansalaistoimittajan oletetaan helpommin olevan räikeästi jonkun puolella.
- Virkamiesten pelottelua. Vesiasiat hoidetaan kuntoon kun kerrotaan, että on otettu minuun yhteyttä.
- Onnistuessaan jutut herättäneet keskustelua, joka on jatkunut yleisönosastolla ja nettipalstoilla. Eri mieltä olleet osapuolet päässeet kompromissiin.
Konkreettisia seurauksia: Leikkikentät kuntoon, Kaakontielle turvallisuutta jne.

Ajatuksia nyt

- Kiire! Joka toinen juttu tehtävä Heinolan ulkopuolelta. Uusi verkostoituminen vie aikaa. Aikaa ei ole ollut torivuoroihin.
- .Ensimmäinen askel saavutettu. Toimitukseen otetaan yhteyttä ja ehdotetaan aiheita.
- Toinen askel eli moniääninen keskustelu vaatii kaikilta enemmän työtä, aikaa, opettelua.
- Herättänyt kiinnostusta. Netissä keskustellaan tavastani etsiä aiheita, ihmiset leikanneet yhteystiedot talteen.
- Olen luopunut vihdoon siitä, että aiheiden pitää tulla lukijoilta.
- Yhteistyön merkitys huomattava (toimitus + Tampereen yliopiston tutkija Laura Ruusunoksa)

Kansalaisvaikuttamisen ongelmakohdat ja parantamisen mahdollisuudet

Omasta näkökulmasta suurin ongelma on ehkä molemminpuoliset ennakkoluulot ja liian vähäiset tiedot. Toimituksiin otetaan yhteyttä meidän näkökulmasta väärillä hetkillä eli ennen tapahtumia, jotka eivät meidän käsityksen mukaan välttämättä kiinnosta lukijoita. Toimittajilla taas on usein liian yksipuolinen kuva toiminnasta. Kansalaisjärjestöillä tuntui olevan sellainen käsitys, että toimittajat tekevät usein vain pinnallisia juttuja. Iso ongelma on myös ”ei niin aktiivisten ihmisten herättely”. Miten he voisivat kiinnostua vaikuttamisesta?

Parantamisen mahdollisuuksia ajatellen tämä seminaari oli aika hyvä aloitus. Konkreettisesti voisi miettiä projektiluontoisia yhteistyökuvioita. Kummatkin (toimitus & vaikuttamaan haluavat kansalaiset ja kansalaisjärjestöt) kertoisivat rehellisesti omista tavoitteistaan ja arjestaan. Tuloksena voisi syntyä mielenkiintoisia juttusarjoja tms., joissa kansalaiset voisivat itse olla tuottamassa tekstiä. Kuten seminaarissa kävi ilmi, netti ei ole yhtään huonompi paikka aloittaa.

6. Kuka medialle kelpaa kansalaiseksi?

6.1. Tutkija Karina Horsti, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos

Kuka on kansalainen, kuka luetaan arkikäytännöissä ja puheessa kuuluvaksi kansalaisten joukkoon on etnisyytutkimuksen näkökulmasta moninainen kysymys. Ensinnäkin kansalaisella voidaan tarkoittaa teknisemmässä merkityksessä jonkin valtion kansalaista, jolloin periaatteessa kuka tahansa voi vaihtaa kansalaisuutta tai olla kahden tai useamman valtion kansalainen samanaikaisesti. Suomessa kaksoiskansalaisuus hyväksyttiin hiljattain. Toisaalta kansalaisuudella tarkoitetaan paljon syvempää identiteettiä, jossa keskeisenä tekijänä on tunneside ja yhteys syntyperän ja alueen välillä. Tämä kansalaisuuden kulttuurisempi merkitys elää erityisen vahvana.

Jotkut tutkijat, eniten siteerattuna varmasti Will Kymlicka, ovat esittäneet näihin kansalaisuuden rajaamisista käytyihin keskusteluihin ja ristiriitoihin ratkaisuksi ajatuksen monikulttuurisesta kansalaisuudesta. Näkisin, että ajatuksissa monikulttuurisesta kansalaisuudesta on keskeisenä ongelmana kysymys siitä, kuka määrittelee kansalaisuuden kriteerit, olipa sitten kysymys ahtaammasta tai laiveammasta kansalaisuudesta. Monikulttuurisuutta käsittelevät teoreetikot ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että käsitys monikulttuurisesta yhteiskunnasta hallinnallisessa mielessä edellyttää uskoa neutraaliin valtioon.

Monikulttuurisuusdiskursseissa ei useinkaan havaita sitä, että valkoinen valtaväestö onkin se, joka asettautuu mosaiikkimaisen kulttuuripalapelin keskeiseksi ja hallinnoivaksi osaksi.

Kansalaisuus tuotetaan aina suhteessa johonkin järjestykseen. Kansallisvaltion taustalla vaikuttava yhteys alueen, syntyperän ja kulttuurin välillä on yksi keskeinen ajatusperusta. Kulttuurisesti tätä kansalaisuutta tuotetaan jatkuvasti hyvin arkisissa yhteyksissä, tutkijat puhuvat (Michael Billig) banaalista nationalismista. Journalismin kenttä on tietysti yksi keskeisimmistä tiloista, joissa jatkuvasti arkisesti tuotetaan

kansallista järjestystä ja kansalaisuutta. Antropologi Liisa Malkki käsitteellistää tämän ilmiön kansalliseksi järjestykseksi. Tämä ajatus viittaa siihen, että tuntiessaan itsensä ”suomalaiseksi” ja luokitellessaan jotkut muut toisiin kansallisuuksiin kuuluviksi, ihminen tuottaa samalla laajempaa käsitystä maailmasta, joka ikään kuin luonnollisesti rakentuu erilaisista kansakunnista. Kansallinen järjestys tarkoittaa kosmologista, siis maailmankaikkeuden rakennetta selittävää ja transnationaalista käsitystä maailman järjestäytymisestä. Tämä käsitys maailmasta on kuitenkin aina ollut yksinkertaistettu ja nykyinen liikkuvuuden lisääntyminen on tehnyt siitä yhä hankalamman ja kyseenalaisemman järjestyksen. Turvapaikanhakijat, pakolaiset, kansalaisuudettomat ja omin päin liikkuvat siirtolaiset ovat kategorioita, jotka häiritsevät kansallisen järjestyksen ideaa.

On tyypillistä, että turvapaikanhakijoita käsitellään journalismissa epähenkilöinä. Tämä viittaa siihen, että journalismissa turvapaikanhakijat tai yhä useammin laittomiksi määritellyt tulijat, jäävät usein vaille sosiaalista persoonaa ja historiaa. Epähenkilöitymistä lisää journalismin kielenkäyttö. Turvapaikanhakijoista puhutaan tyypillisesti luonnon katastrofeihin kytkeytyvin metaforin, esimerkiksi virta ja tulva -metaforia käytetään automaattisesti riippumatta siitä, paljonko turvapaikanhakijoita tulee. Epähenkilöitymiseen yhdistyy myös viime vuosina Suomessakin yleistynyt laittomuuden kehys.

Kansalaisvaikuttamisen ongelmakohdat ja parantamisen mahdollisuudet

Näen ongelmana monien vähemmistöryhmien pääsyn ja representaation mediassa. Maahanmuuttajat, etniset vähemmistöt, turvapaikanhakijat, siirtolaiset, pakolaiset eivät useimmiten pääse mediaan arvostettavina lähteinä. Viranomaiset puhuvat heidän puolestaan. Lisäksi joidenkin ryhmien kohdalla representaatio painottuu hyvin ongelmakeskeiseksi: esimerkiksi venäläiset esitetään mediassa rikollisuuden kontekstissa noin puolessa jutuista. Näen ongelmaksi myös sen, että mediassa keskustellaan rasismista ja monikulttuurisuudesta vähän. Esimerkiksi poliitikot välttävät esiintymistä tässä yhteydessä.

Tilannetta voisi korjata kouluttamalla toimittajia ja toimittajiksi opiskelevia etnisyys- ja monikulttuurisuuskyselemissä. Maahanmuuttajataustaisten toimittajien pääsyä journalismiin tekijöiksi tulisi parantaa. Median ja etnisyyden tutkimusta tulisi tukea ja organisoida monitieteellisiä tutkimushankkeita.

6.2. Kelpaako pakolainen medialle kansalaisena?

Viestintäpäällikkö Marja-Leena Suvanto, Suomen Pakolaisapu

Pakolainen on henkilö, jota vainotaan rodun, uskonnon kansalaisuuden, yhteiskunnallisen aseman tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Hän saa kansainvälistä suojelua, eikä voi palata kotimaahansa ennen kuin olosuhteet siellä ovat muuttuneet. Suomessa on yli 100 000 ulkomaalaista, pakolaisia heidän joukossaan on alle 20 000.

Maahamme tulee pakolaisia kahta eri kautta. Suomi on solminut YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n kanssa sopimuksen, jonka mukaan otamme vastaan 750 kiintiöpakolaista ja lisäksi heidän perheenjäsenensä vuodessa.

Turvapaikanhakijoita maahamme saapuu vuodessa hieman yli 3000 henkilöä. Turvapaikanhakijat voivat saada pakolaisstatuksen, jos heidän taustansa täyttää kansainvälisen pakolaissopimuksen vaatimat edellytykset. Turvapaikkaprosessin kautta pakolaisstatuksen saa kuitenkin vain muutama, vajaa prosentti turvapaikkaa hakeneista henkilöistä. Tilapäinen oleskeluluvan turvin maahamme jää noin 20 prosenttia turvapaikkaa hakeneista henkilöistä. Virallisesti he eivät ole pakolaisia.

Kun pakolainen on ollut maassamme viisi vuotta, hänellä on mahdollisuus hakea Suomen kansalaisuutta ja hänestä tulee suomalainen. Eniten pakolaistaustaisia henkilöitä on maahamme tullut somaliasta, Irakista, Iranista, entisen Jugoslavian alueelta, Afganistanista sekä Vietnamista.

Virallisesti pakolainen on siis henkilö, joka on saanut YK:n vuoden 1951 sopimuksen mukaisesti pakolaisstatuksen mutta ei ole ollut maassamme niin kauaa, että hän olisi saanut jo suomen kansalaisuuden.

Mediassa termiä pakolainen käytetään varsin kirjavasti. Puhutaan elintasopakolaisista, veropakolaisista, ympäristöpakolaisista sekä sotketaan

turvapaikanhakijat ja pakolaiset keskenään. Varsinkin vero- ja elintasopakolaiset antavat pakolaisuudelle kielteisen leiman.

Jos pitäydymme turvapaikanhakijan ja pakolaisen tiukoissa määritelmissä niin kansalaisuutta ajatellen turvapaikanhakijan ja pakolaisen asemat ovat varsin erilaiset. Tämän pitäisi heijastua myös mediassa. Turvapaikanhakijan elämä täällä Suomessa on tilapäistä ja saattaa jatkua tilapäisenä useitakin vuosia. Hänen Suomeen jäämisensä ei ole varmaa, eikä elämä täällä saa siten normaaleja elämänrutiineja. Pakolaisstatuksen saanut henkilö jää maahamme pysyvästi, hänestä tulee osa suomalaisuutta. Hänen yhteytensä ympäröivään yhteiskuntaan muodostuvat kiinteämmiksi ja ajan myötä hänen kiinnostuksensa yhteiskuntamme ilmiöihin syvenee.

Minusta tuntuu, että niin median kuin myös valtaosan tavallisista suomalaisista on vaikea mieltää pakolaisia Suomen kansalaisina. Jos henkilö on tullut maahamme pakolaisena tai on kotoisin maasta, josta meille on tullut pakolaisia, häntä pidetään automaattisesti ja aina pakolaisena. Kirjoitettaessa varsinkin tummaihoisista suomalaisista sanotaan sudanilainen pakolainen tai sudanilaistaustainen henkilö.

Tämä osoittaa tiettyjä asenteita, eihän meillä sanota: saamelaistaustainen tai karjalaistaustainen, sen sijaan meillä sanotaan kyllä romanitaustainen. Karjalaiset ovat siirtyneet evakkoina Suomeen valloitetulta alueelta. He siis ovat perinteisessä mielessä pakolaisia, heitä siirtyi Karjalasta Suomeen sotien jälkeen lähes puoli miljoonaa. Karjalaiset ovat asuneet Suomessa 60 vuotta. Kun heidät sijoitettiin eri puolelle maata, he herättivät suomalaisissa samanlaisia ennakkoluuloja kuin esimerkiksi nykyisin Afrikasta maahamme tulleet ihmiset.

Miten media suhtautuu uusiin kansalaisiin?

Minusta tuntuu, että niin median edustajien kuin muidenkin suomalaisten on vaikea mieltää kansalaisuudenkaan saaneita pakolaisia tasavertaisiksi yhteiskunnan jäseniksi muiden suomalaisten kanssa, varsinkin silloin, kun puhumme ulkonäöltään

kantasuomalaisista poikkeavista pakolaisista. Lehtikirjoituksissa heidän taustansa mainitaan lähes poikkeuksetta.

Olen tuskin nähnyt artikkelia, jossa pakolaistaustaisen, nykyisin jo suomalaisen henkilön mielipidettä kysytään asiasta, joka käsittelee yhteiskuntamme sellaisia toimintoja, jossa ei ole monikulttuurissidonnaisuutta: esimerkiksi teiden rakentamisesta, luonnonsuojelusta tms. Kun maahanmuuttajien mielipidettä kysytään, siihen liittyy aina monikulttuurisuuden näkökulma ja henkilö identifioidaan vahvemmin oman lähtömaansa kulttuuriin kuin uuteen kulttuuriin. Maahanmuuttajia käsitellään epäsuomalaisina, ja heidät lokeroidaan herkästi omaksi suomalaisuuden poikkeusryhmäksi. Näin media, usein tahtomattaankin, vahvistaa pakolaistaustaisten henkilöiden erilaisuutta ja eristää uudet suomalaiset muusta yhteiskunnasta. Tästä herää kysymys voiko media jopa vaikeuttaa pakolaisten kotoutumista maahamme?

Haastateltavat identifioidaan lähtömaansa kautta ja pidetään lähes poikkeuksetta oman etnisen ryhmänsä edustajina. Jos vertaamme maahanmuuttajien medianäkyvyyttä Suomessa ja esimerkiksi Ranskassa tai Englannissa, on selvää, että ranskalainen ja englantilainen media, kuten muukin yhteiskunta, on edennyt monikulttuurisuudessa pidemmälle kuin omamme. Englantilainen media käyttää pakolaistaustaisia englantilaisia eri alojen asiantuntijoina ei ainoastaan kulttuuriin vaan myös muissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä ilman, että se mainitsee haastateltavan etnisen taustan. Voisin edelleen väittää, että heitä harvoin haastatellaan pelkästään yksilöinä, oman itsensä edustajina. Sen sijaan he ovat useimmiten lähtömaansa edustajia.

Pakolaisista puhutaan mediassa melko yksipuolisesti. Julkisuuskyynnys ylittyy useimmiten vain rikosuutisoinnissa tai artikkeleissa, joihin halutaan erityistä eksotiikkaa. Saattaa olla, että yleisen kiinnostuksen takia pakolaiset halutaan nähdä mediassa vain pakolaisina. Toisaalta tulisi pohtia onko tarve siihen meissä synnytetty sittenkin jonkun muun taholta. Kysymykseen ”Kelpaako pakolainen medialle kansalaisena?” vastaan siis: pakolainen kelpaa medialle eräänlaisena epäkansalaisena.

Seminaari

Media kansalaisuuden rakentajana

Tampereen yliopisto 6. lokakuuta 2005 kello 10.30–16.30
Pinnin auditorio B1097, Kanslerinrinne 1

Ohjelma

10.30 Seminaarin avaus

Professori Risto Kunelius, tiedotusopin laitos ja ohjelmajohtaja
Seppo Niemelä, kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma

Kansalaisuus muuttuu, huomaako media?

11.00 Tutkija Auli Harju

11.20 Energiakampanjavastaava Kaisa Kosonen, Greenpeace

11.40 Yleisökeskustelua

Kohtaavatko kansalaisten ja hallinnon tarpeet verkko-osallistumisessa?

12.00 Tutkija Pauliina Lehtonen

12.20 Toiminnanjohtaja Pirjo Tulikukka, HELKA

12.40 Yleisökeskustelua

13.00 Lounastauko

Voiko journalismi vahvistaa kansalaisuutta?

Entä kansalaiset journalismia?

14.00 Tutkija Laura Ruusunoksa

14.20 Kansalaistoimittaja Chiméne Bavard, Itä-Häme -lehti

14.40 Yleisökeskustelua

Kuka medialle kelpaa kansalaiseksi?

15.00 Tutkija Karina Horsti

15.20 Viestintäpäällikkö Marja-Leena Suvanto, Suomen Pakolaisapu

15.40 Yleisökeskustelua

16.00–16.30 Yhteenveto ja keskustelua

Seminaarin järjestävät:

Journalismin tutkimusyksikkö www.uta.fi/jouritutkimus/

ja kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma www.om.fi/20440.htm